

určení jejich původu, ani umístění na újezdské stavbě. Rozhodující význam pro řešení těchto otázek může mít s největší pravděpodobností jen zevrubnější průzkum v areálu kostela a v okolí farní budovy.

Alena Kalinová

ODKRYV KACHLOVÝCH KAMEN NA DROBNÉ STŘEDOVĚKÉ FORTIFIKACI POD NOVÝM HRADEM, OKR. BLANSKO

Při zjišťovacím archeologickém průzkumu zmíněné lokality v 1. 1972–1975 došlo k překvapujícímu objevu. Přizemí někdejší dvoupatrové dřevěné obdélné stavby (asi 12×8 m) situované na vrcholu skalnatého opyše novohradské ostrožny a opevněné dvěma příkopy, bylo vybaveno honosnými kachlovými kamny. Zbytky kachlí se koncentrovaly kolem dochovaného obdélného soklu kamen, stavěného z kamenů na hlínu. Na základě neobyčejně bohatého archeologického materiálu získaného při zjišťovacím průzkumu objektu a na základě dalších umělecko-historických souvislostí v rámci regionální historiografie lze existenci zmíněné fortifikace spolehlivě datovat do třicetiletí před rok 1470.¹ Datování objektu potvrzuje nálezy tří dvojic ukončujících článků kamen v podobě obdélných hliněných destiček s reliéfy erbů rodu pánů z Kunštátu, Boskovic a erbu se dvěma vodorovnými pruhy v horní části štítu, náležející snad větví pánů z Kunštátu, nebo jinému moravskému rodu.² Z genealogického spojení kunštátského a boskovického rodu na Novohradském panství plyne, že erby a tedy i kamna pocházejí z dvaceti let před r. 1460, kdy seděli na Novém hradě bratři Jindřich a Ješek z Boskovic. Kunštátský erb pak souvisí s Jindřichovou manželkou Kateřinou, dcerou Smila Kroupy z Kunštátu³ a zbývající erbovní znak lze přičíst dosud neznámé manželce Ješkové.

Získaný náleznový soubor dovoluje kamna v základních rysech hypoteticky rekonstruovat. Jejich substrukci tvořil zmíněný kamenný sokl rozměrů 170×110 cm, na němž spočívala spodní část kamen z komorových kachlí bez čelní vyhrávací stěny se čtvercovým ústím (nejmasovější výskyt). Nástavcovou část kamen tvořily (patrně kromě řady kachlí téhož typu, avšak s obdélným ústím o kratší straně 12,5 cm) komorové kachle s čelní, reliéfně pojednanou vyhrávací stěnou kvadratického a obdélníkového formátu (21,5×21,5; 37×21,5 cm). Kachle s kvadratickou čelní stěnou měly kuželovitou celouzavřenou komoru a vykazují 3 reliéfní motivy: Vepsaný kruh s motivem melusiny (2 exempláře), vepsaný kruh s dvouocasým korunovaným lvem (2 exempláře) a gotickou kruzbu z obloukovitých výsečí s vepsanými trojlísty a čtyřlísty (2 exempláře). Předpokládat musíme v tomto formátu ještě typ stěnového kachle výklenkového s čelní stranou prolamovanou architektonickým motivem gotické kruzby, který se dochoval jenom fragmentárně (2 exempláře). Kachle obdélného formátu (na výšku) měly polovalcovou komoru proříznutou elipsovitým vyhrávacím otvorem a ve spodní ploše ještě polooválnou výsečí o poloměru asi 3 cm. Reliéfní stěna byla pojednána třemi základními motivy: Sv. Jiří s drakem (2 exempláře), dvojice kozorohů vzpínajících se na dostředně komponovaný strom s listy, plody a sedící veverkou požirající žalud (2 exempláře), a konečně Adam a Eva před stromem poznání (4 exempláře). Nástavcová část kamen byla nahore uzavřena hliněnou klenbou, do níž byly konkávně (ústím dovnitř) zasazeny nádobkovité-hrncovité kachle s kruhovým ústím o průměru 12 cm (dochovány fragmenty minim. 6 ks). V jejich komorách jsou proraženy malé kruhové záchytné otvory. K římsě nástavcové

¹ Podrobně L. Konečný-J. Merta, *Zjišťovací průzkum středověkých fortifikací v okolí Nového hradu u Adamova*. Sborník Archeologia-Historica I, Brno 1976, 231–252.

² Srov. např. J. Pilnáček, *Staromoravští rodové*. Vídeň 1930, 111, 126, 136, 336; J. Siebmachers *Wappenbuch IV*. Nürnberg 1889, tab. 135.

³ V. Brandl, *Libri citationum et settentiarum*. Brno 1887, III. č. 938 a ZDO X, 381.

části kamen byly nahoře přilepeny destičky s erbovními reliéfy na způsob cimbuří. Nároží kamen byla osazena tordovanými sloupky o průměru přes 2 cm. Koncentrace zlomků nádobkovitých kachlí v nejspodnější vrstvě na podlaže kamen a soustředění drtivé většiny kachlí nástavcové části těsně u kamenného soklu, jakož i široký rozptýl komorových kachlí bez čelní stěny svědčí o tom, že klenba s nástavcovou částí byla sražena kolmo dolů nejspíše pádem dřevěného stropu stavby.

Kachle se typologicky vcelku hlásí do doby kolem poloviny 15. století. Šlo o technicky i umělecky poměrně velmi vyspělá pozdněgotická kamna, uplatňující funkční principy kachlí stěnových (nikových) a komorových, jejichž největší rozkvět v Čechách spadá do druhé poloviny 15. století.⁴ Z technologicky pokročilejšího maďarského prostředí známe obdélné kachle s poloválcovou komorou již z konce 14. a z první poloviny 15. století (v paláci Buda po r. 1408), rovněž tak motiv korunovaného lva, meluzíny či dubu s plody.⁵ Výtvarné podání maďarských, často již glazovaných kachlí je však oproti našemu nálezu většinou podstatně naturalističtější, plastičtější, s typickou kompoziční přeplněností.⁶ V rekonstruované podobě našich kamen nacházíme dobově obecné konstrukční a kompoziční zásady, jako u nejstarších známých kachlových kamen 14.–15. století ve středoevropském prostředí, přičemž povaha jejich reliéfní výzdoby je zařazuje do nejstaršího horizontu tzv. kamen rytířských.⁷ Zajímavý je současný výskyt vyspělých typů komorových a nikových kachlí s kachly nádobkovitými s kruhovým ústím, které jsou považovány za všeobecně starší. Reliéfní výzdoba čelních stěn motivově charakteristická pro rytířská kamna poloviny 15. století, byla ve své době v domácím prostředí projevem výtvarně pokročilým, a zejména z hlediska kompoziční stavby značně vyzrálým, takže jej na základě dosavadních znalostí nelze zařadit do kontextu soudobých regionálně činných dílen.

Lubomír Konečný, Jiří Merta

⁴ Z. Smetánka, *K morfologii českých středověkých kachlů*. PA LX, 1969, č. 1, 252.

⁵ Srov. I. Holl, *Középkori kályhacsempék Magyarországon I.* Budapest Régiségei XVIII, 1958, 211 n.

⁶ Srov. též P. J. Michna, *Archäologische Nachweise der Mährisch-Ungarischen Beziehungen im 15. Jahrhundert*. Folia Archeologica XXV, 1975, 179 n.

⁷ Srov. P. Holl, l. c. 1958, 294 n. aj.; R. F. Franz-Berdau, *Entstehung und Frühformen des Kachelofens*. Forschungen und Fortschritte XXXII, 1958, 182 n.; R. Franz, *Kachelofen*. Gratz 1969.